

Naisten Aika

SISÄLLYS

1. SOLIDAARISUUS LUO TURVALLISUUTTA

- Yksin asuvat perhekeskeisessä yhteiskunnassa
- Ikäihmiset voimavarana
- Maahanmuuttajanaiset osana yhteiskuntaa

2. TASA-ARVO, FEMINISMI JA YHDENVERTAISUUS

- Työelämä on edelleen sukupuolittunutta
- Lasten määrä on henkilökohtainen valinta

3. VOIMAANNUTTAVAT INSTITUUTIOT

- Koulutuksellinen tasa-arvo
- Varhaiskasvatus
- Peruskoulu, korkeakouluopinnot ja vapaa sivistystyö
- Kirjasto
- Muu kulttuuri
- Vapaa lehdistö ja mediakasvatus

4. YMPÄRISTÖ, LUONNON MONIMUOTOISUUS JA ELÄINTEN HYVINVOINTI

- Ilmastonmuutos
- Vesistöjen suojelu ja maatalous
- Eläinten oikeudet

5. TYÖELÄMÄN MUUTOS, YKSINYRITTÄJÄT

6. KANSAINVÄLISYYS, TURVALLISUUS, RAUHAN MAAILMA

- YK:n kestävän kehityksen agenda 2030 velvoittaa ja vauhdittaa
- Suomen on edistettävä feminististä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa

1. SOLIDAARISUUS LUO TURVALLISUUTTA

Solidaarisuus on sosialidemokraattisen aatteen perusta. Solidaarisuus tarkoittaa yhteisvastuullisuutta, kanssaihmiisiin yhteenkuuluvuuden tunnetta ja myötämielisyyttä. Se tarkoittaa myös maailmanlaajuisista ihmiskuntapolitiikkaa, kunnioitusta ihmisiä kohtaan.

Me Sosialidemokraattiset Naiset tunnistamme yhteiskunnassa kasvavan eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden sekä toimimme niiden ja väkivallan lopettamiseksi. Me puolustamme ja edistämme kaikkinaista solidaarista sosiaalista ja taloudellista tasa-arvoa.

Solidaarisuus on toiminnassamme yhteisvastuullisuutta ja yhteisöllisyyttä, joka pitää kaikki mukana ja luo edellytyksiä aidolle demokratialle. Tavoitteenamme on tasa-arvoinen ja solidaarinen yhteiskunta, jossa naisilla ja miehillä on yhtäläinen mahdollisuus olla rakentamassa parempaa, tasavertaisempaa maailmaa, ilman että ketään alistetaan tai käytetään hyväksi. Tasa-arvoinen yhteiskunta on oikeudenmukainen, vakaa ja turvallinen.

Sosialidemokraattiset Naiset uskoo solidaarisuuden arvon kasvavan edelleen nykymaailmassa, vaikka populistiset, epädemokraattiset ja terroristiset suuntaukset pyrkivät lietsomaan ihmisryhmät toisiaan vastaan. Valitettavasti kansainvälisen trendin mukaan myös Suomessa on otettu suunta kohti sulkeutuneempaa politiikkaa: Sipilän hallituksen panostukset kehitysyhteistyöhön ovat vähentyneet merkittävästi ja asenteet maahanmuuttajia ja turvapaikanhakijoita kohtaan ovat koventuneet.

Tavoitteellinen vaikuttaminen rakenteisiin on ensisijaisessa asemassa moniarvoisuuden, solidaarisuuden ja tasa-arvon kehittämisessä. Hyvinvointivaltio luo turvaa ja edistää ihmisoikeuksia. Koulutus ja sen myötä työ ja toimeentulo ovat hyvinvointiyhteiskunnan ja hyvinvoinnin peruspilarit.

Vaikka tasa-arvoamme ihailaan ja kansainvälisesti vertaillen Suomea pidetään sukupuolten välisen tasa-arvon uranuurtajana, on kehitystyötä vieläkin tehtävänä. Monella mittarilla mitattuna olemme edistyksellisiä; suomalaiset naiset koulutautuvat pitkälle, ovat kokopäivätoisissa ja osallistuvat poliittiseen päätöksentekoon aktiivisesti niin päättäjinä kuin kansalaisinakin. Tähän tilanteeseen olemme päässeet suomalaisten naisten pitkäjänteisellä ja omistautuneella työllä.

Toteutumaton tasa-arvo vaikuttaa elämän laatuun kohtalokkaasti. Suomessa hyvätuloiset elävät pidempään, ovat terveempiä ja saavat parempaa terveydenhuoltoa kuin alempaan sosiaaliluokkaan kuuluvat. Köyhyys periytyy. Terveyserot kasvavat tuloerojen kasvun myötä, siksi tuloerojen ja terveyserojen kasvu on pysäytettävä. Se on jokaisen vanhemman ja lapsen sekä samalla koko suomalaisen yhteiskunnan etu.

Mitä voimme tehdä

- Sukupuolten vaikutusten arvioiminen lisää tasa-arvoa.
- Naisten työn aliarvostusta vähennetään parantamalla naisvaltaisten alojen työehtosopimuksia, joiden ansiosta esimerkiksi palkat nousisivat.
- Maksuttomalla varhaiskasvatuksella parannetaan lapsiperheiden taloudellista asemaa ja samalla helpotetaan perheellisten naisten työssäkäyntiä.

Yksin asuvat perhekeskeisessä yhteiskunnassa

Suomessa, kuten useimmissa länsimaisissa hyvinvointivaltioissa, väestörakenne muuttuu nopeasti keski-ään noustessa ja syntyvyyden laskiessa. Perinteiset asumisen ja elämisen mallit ovat murroksessa. Yksineläminen on yleistynyt kaupungistumisen myötä ja koska se on tullut mahdolliseksi varallisuuden kasvun ja hyvinvointivaltion sosiaaliturvan kehityksen ansiosta. Samaan aikaan avioerot ovat yleistyneet ja elinikä pidentynyt.

Suomessa elää noin 1,1 miljoonaa yksin asuvaa, joka on viidesosa väestöstä. Määrä on 20 vuodessa lähes kaksinkertaistunut, ja kotitalouksista jo 42 prosenttia on yhden hengen ruokakuntia. Erityisesti suurissa kaupungeissa yhden hengen talouksien määrä on lisääntynyt voimakkaasti; Helsingissä se on 60 prosenttia. Alle 30-vuotiaista joka viides ja 30 – 64-vuotiaista 36 prosenttia asuu yksin, naiset useammin kuin miehet. (Tieto&Trendit 5/2015).

Tutkimusten mukaan useimmat yksin elävät kokevat voivansa hyvin ja olevansa onnellisia. Yksin asuminen ja yksinäisyys eivät ole sama asia. Toisaalta esimerkiksi helsinkiläisistä yksin asuvista yli 30 prosenttia tunsi itsensä yksinäiseksi joko useimmiten tai osan ajasta, kun perheellisten joukossa osuus oli vain prosenttia.

Yksin elävien tilannetta ei pidä synkistellä tai mustamaalata. Asiaan liittyy kuitenkin myös negatiivisia ilmiöitä ja käytäntöjä. 42 prosenttia yksin asuvista sijoittuu alimpaan tuloluokkaan. Lisäksi yksinasuva kokee perhekeskeisessä yhteiskunnassa ja kulttuurissa usein jäävänsä yksin tai ulkopuoliseksi.

Yksin asuvien taloudellista asemaa määrittää kolme tekijää: korkeat elinkustannukset, suhteellisen korkea työttömyys sekä pienituloisuus tai köyhyys, joista kaksi ensimmäistä vaikuttavat kolmanteen. Asumisen kalleus on ongelmista suurin.

Yksinasuvien taloudellinen asema ei ole yhdenvertainen perheellisiin verrattuna, koska yhteiskunnassamme harjoitetaan edelleen yksipuolista, ydinperheajatteluun perustuvaa yhteiskuntapolitiikkaa ja toimintakulttuuria. Yhteiskuntaa rakennetaan yhä valtaosin kahden aikuisen tuloilla elävien kotitalouksien maksukyvyyn mukaisesti, vaikka yksinasuvia on asutokunnista lähes puolet, suurimmissa kaupungeissa jo yli puolet.

Yksin elävien elinkustannukset ovat suhteellisesti suuremmat kuin pariskuntien. Asumisen neliöhinta on korkeampi, eikä yhteisen kuluttamisen etuja pääse hyödyntämään. Verotuksessa parillisia suositaan: esimerkiksi pariskunnan puoliskoista kumpikin voi omassa henkilökohtaisessa verotuksessaan tehdä kotitalousvähennyksen maksimissaan saman suuruisena kuin yksinasuva.

Nykyinen perhekeskeiselle asuntopolitiikalle ja -rakentamiselle perustuva malli on kestämaton taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti. Kasvukeskuksissa yksineläjien tuloista valtaosa menee asumiseen. Suuri osa heistä saa tämän vuoksi asumistukea, josta on vastoin alkuperäistä tarkoitusta tullut yhteiskunnan maksama tukimuoto ylisuuria vuokria periville vuokranantajille.

Taloudelliset tekijät ja korkeat asumiskustannukset vaikuttavat yksinasuvien asunnon valintaan. Yksin asuvien oletetaan asuvan yksioissa. Samalla pienten asuntojen hinnat ja vuokrat etenkin suurissa kaupungeissa ovat nousseet pilviin, varsinkin muihin asuntotyyppeihin verrattuna. *Erilaiset kimppa- ja yhteisasumisen kokeilut kariutuvat alkuunsa jo sopivien asuntojen puutteeseen.*

Tilannetta hankaloittaa Kelan käytäntö, jonka mukaan eri sukupuolta olevat kämppäkaverit automaattisesti tulkitaan avopariksi. Tämä vaikuttaa molempien asumis- ja toimeentulotuen määrään ja voi johtaa siihen, että toinen asunnon jakaja katsotaan toiseen nähden elatusvelvolliseksi. Suomen laki ei rajaa avio- ja avosuhteita naisen ja miehen väliseksi, joten tästä ns. jääkaappiperiaatteesta olisi pikaisesti luovuttava.

Ikäihmiset voimavarana

Vuonna 2015 Suomessa oli 212 000 yli 75-vuotiasta yksin asuvaa, ja määrä kasvaa jatkuvasti. Yksin asuvista yli puolet on 55-vuotiaita tai sitä vanhempia. Suomalaisen naisen eliniänodote on keskimäärin kuusi vuotta korkeampi kuin miehellä, joten suurin osa yksin asuvista ikäihmisistä on naisia.

Itsenäinen, arvokas elämä on ihmisoikeus koko elämän kaaren ajan. Suomen yksin asuvat ovat köyhyystilastoissa EU:n häntäpäässä, vain Bulgariassa asiat ovat meitä huonommin. Ikääntyneet ovat kuitenkin yhteiskuntamme voimavara ja sosiaaliselle kehitykselle tärkeä pääoma. Se karttuu eri-ikäisten ihmisten elämäkokemuksista, keskinäisestä luottamuksesta ja vuorovaikutuksesta. Edellä mainitun tulee olla kantava ajatus, joka ohjaa Sosialidemokraattisten Naisten ja SDP:n solidaarista vanhuspolitiikkaa.

Hyvä ikääntyminen on jokaisella omannäköistä. Hyvä ikäpolitiikka ottaa väestön vanhenemisen huomioon jokaisella toimintalohtolla; vanhuus ei ole vain sosiaali- ja terveystalouden kustannus. Hyvän ikääntymisen rakennuspuut muodostuvat osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista, toimintakyvyn ja terveyden ylläpidosta ja edistämisestä sekä hyvästä ja turvallisesta elinympäristöstä.

Suuri osa vanhusväestöstä tarvitsee väistämättä elämänsä loppuvaiheessa erilaisia palveluita. Naisilla toiminnanvajainen aika on keskimäärin 3,5 ja miehillä 1,5 vuotta. Vanhustenhuollon kehitys on kuitenkin kulkenut huolestuttavaan suuntaan: hoidettavia on enemmän ja henkilöstöä vähemmän. Hoitajat ja omaiset uupuvat.

Vapaaehtoistyö lisääntyy, on eläkeläisneuvostoja ja -kerhoja sekä palvelukeskuksia, joissa ikäihmiset voivat tavata toisiaan. Tämä ei kuitenkaan riitä: hauraille, liikuntavajeisille ja yksinäisille tarvitaan erityistukea osallistumiseen. Yksinäisyys ja syrjäytyminen haurastuttavat sekä heikentävät muistia ja motivaatiota hoitaa itseään.

Palvelujärjestelmämme on kapeakirjainen ja kaavamainen – kaikille tarjotaan samaa. Muistisairaana omaishoitajan toivoma parin tunnin harrastusvapaa viikossa voi olla paljon vaikuttavampaa kuin parin viikon makuuttava lyhytohjelmajakso laitoksessa muistisairaalle. (Professorit Kaisu Pitkälä ja Timo Strandberg: Vanhuspalveluiden laatua pitää parantaa, Helsingin Sanomat 4.8.2017.)

Tämän kokonaisuuden ja vanhusten tarpeiden hallinta puuttuu päätöksenteossa. Se on otettava huomioon kaikessa yhteiskunnallisessa rakentamisessa, asumisen ja palveluiden suunnittelussa. Eri-ikäisillä on oltava mahdollisuuksia elää ja toimia luontevasti yhdessä. Kuntien ja kaupunkien on edistettävä ihmisten kohtaamisia ja tekemää vapaaehtoistyötä.

Keskittäminen palvelee liike-elämän ja tehokkuuden etuja ihmisten hyvinvoinnin kustannuksella ja siirtää yritysten kustannuksia sosiaalikululuiksi, kuten kiireisiksi kotipalveluiksi. Tarvitsemme lähipalveluja: kauppoja, kotiinkuljetuksia, kahviloita, liikennettä, kulttuuria, klubeja, terveystalouksia, ravintoloita, teattereita, kuntoilua ja harrastamista. Viisas kunta ja kaupunki järjestää vanhoille ihmisille sopivaa digikoulutusta ja ottaa huomioon myös ne, jotka ovat digimaailman ulkopuolella. (Sosiaalinen Veikko Simpanen: Vanhukset tarvitsevat koulutusta digisovelluksiin, Helsingin Sanomat 28.7.2017. Tekstin pohjana on käytetty myös Vappu Taipaleen haastattelua).

Mitä voimme tehdä:

- Monipuolinen, riittävästi myös pieniä asuntoja tarjoava rakentaminen ja erilaisten asumismuotojen tasapuolinen tukeminen vähentävät tuloeroja ja lisäävät kohtuuhintaista asuntotuotantoa.
- Asumistukea on yksin elävien kohdalla tarkistettava paremmin todellisia kustannuksia vastaavaksi.
- Ikäihmisten osallistumista yhteiskunnassa tulee vahvistaa. Osallisuus on yhteisöllisyyttä ja omaan elämään vaikuttamista. Se edistää toimijuutta ja siten toimintakykyä. Ikäihmiset ovat parhaita oman elämänsä asiantuntijoita.
- Teknologia, tietotekniikka ja tietoyhteiskunta ovat hyvän vanhuuden mahdollistajia. Oikeus saada tietoa ja palveluja on oltava myös vanhuksilla. Erityisesti tämä korostuu sosiaali- ja terveyspalveluissa. Vanhat ihmiset ovat kuitenkin jakautuneet pahasti asiassa; osa käyttää suvereenisti älypuhelimia ja nettipalveluita, mutta lähes kaksi kolmannesta on kaiken tämän ulkopuolella.
- Kaupan, pankkien, julkisen liikenteen, julkisen hallinnon, tiedonvälityksen ja muiden palvelujen siirtyminen tietokoneille ja mobiililaitteille on synnyttänyt täysin uuden luku- ja kirjoitustaitoon verrattavan osaamisvaatimuksen. Yhdenvertaisuuslaki kieltää kaikenlaisen syrjinnän sekä viranomaisilta että yksityisten palvelujen tuottajilta. Käytännössä tämä ei ole toteutunut siirryttäessä tiedon ja palvelujen tuottamiseen internetin välityksellä sekä nopeasti muuttuvien digisovellusten ja mobiililaitteiden käyttöön. Erityisesti vanhuksat nopeasti kasvavana ja jo nyt suurena väestöryhmänä sekä useat eri vammaisryhmät ja vaikeasti sairaat ovat nyt joutuneet syrjityiksi.
- Kuntien tulisi järjestää erityisesti ikääntyneille asukkailleen tietotekniikan koulutusta koko ajan kehittyvien laitteiden ja toimintojen hallitsemiseksi. Kirjastoissa saatava vähäinen, lähinnä henkilökohtainen opetus tai yhdistysten vapaaehtoisneuvonta eivät riitä pysäyttämään osattomuuden kasvua. Tietokoneiden ja mobiililaitteiden korkea hinta on erityisesti kohtuuton pienituloisille eläkeläisille, joiden lähes koko eläke menee asumis- ja lääkekustannusten kattamiseen.

Maahanmuuttajanaiset osana yhteiskuntaa

Monet maahanmuuttajanaiset kokevat moniperusteista ja moninkertaista syrjintää sekä arjessa, työssä että työtä hakiessaan: esimerkiksi sukupuolensa ja kansallisen alkuperänsä, kansallisen ja työelämän normiston, hallinnon ja työelämän toimintakäytäntöjen ja -tapojen vuoksi.

Erityisesti pääkaupunkiseudulla on pitkään Suomessa asuneita maahanmuuttajataustaisia naisia, jotka ovat heikossa työmarkkina-asemassa tai työelämän ulkopuolella. Ulkomaalaistaustaiset työllistyvät kantasuomalaisia heikommin, ja hitainta työllistyminen on ulkomaalaistaustaisilla naisilla. Lisäksi he työllistyvät useimmiten matalapalkkaisille aloille epätyypillisiin työsuhteisiin. *Maahanmuuttajamiesten ja -naisten palkkaero kantaväestöön on vielä suurempi kuin sukupuolten välinen palkkaero Suomessa.*

Osa aikuisista maahanmuuttajanaisista on luku- ja kirjoitustaidottomia ja ilman digiosaamista. Digitalisaation myötä yhteiskunnan peruspalvelut, esimerkiksi TE-palvelut siirtyvät verkkoon. Henkilökohtainen ohjaus ja neuvonta ovat riittämätöntä niille, jotka eivät voi asioida puhelimitse tai verkossa.

Naisten tukeminen ja heidän osallistumisensa vahvistaminen tukee koko perheen hyvinvointia. Myös naisten työssäkäynti ja koulutus korreloivat lasten työssäkäynnin ja koulutustason kanssa.

Maahanmuuttajanaisten nopea kotouttaminen vähentää niin ikään eriarvoisuutta, syrjäytymistä, rasismia ja radikalisoitumista.

Onnistunut kotoutuminen on kaikkien etu. Saamme käyttöömmme paljon arvokasta osaamista, kielitaitoa, kulttuurien tuntemusta, muuttuviin olosuhteisiin tottuneita ja sopeutuvia kansalaisia ja työvoimaa. Opimme itse ja voimme antaa puolestaan oman osaamisemme ja tietomme heidän käyttöönsä.

Suomen virallinen kotouttamispolitiikka lähtee siitä, että kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi. Kaksisuuntainen kotoutuminen vaatii rehellistä, kaikkia osapuolia kunnioittavaa vuoropuhelua myös vaikeista aiheista eri kulttuuritaustoista tulevien ihmisten välillä. Luottamuksellisen ilmapiirin luominen on ensiarvoisen tärkeää ratkaisukeskeisen dialogin mahdollistamiseksi.

On kuitenkin sanouduttava irti joistakin maahanmuuton mukana Suomeen tulleista ilmiöistä, jotka loukkaavat erityisesti naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksia. *Tavoilla tai kulttuurilla ei voi perustella niin sanottua kunniaväkivaltaa* – millä tarkoitetaan naisen pahoinpitelyä, tai jopa murhaa silloin, kun hän on käyttäytynyt yhteisön normien tai miesten määräysvallan vastaisesti – *avioliittoon pakottamista tai tyttöjen sukupuolielinten silpomista*. On tehtävä selväksi, että Suomen laki kieltää tällaiset teot yksiselitteisesti, ja niistä seuraa myös rangaistus.

Mitä voimme tehdä:

- Ajankohtaista tietoa suomalaisesta koulutusjärjestelmästä ja työelämän pelisäännöistä tulee jakaa heti maahantulon alkuvaiheessa koko perheelle. Odotteluajkojen piteneminen ja sujuvien siirtymien puuttuminen hidastavat työelämään siirtymistä
- Sosiaalisten ja työelämäverkostojen luominen tulijoille on aloitettava maahantulon alkuvaiheesta lähtien. Siirtymistä työelämään tulee tukea työharjoittelumahdollisuuksia lisäämällä ja mentorointiohjelmia käynnistämällä. Mikroyrittäjyys on yksi kannustettava työllistymisen muoto naisille.
- Työnantajille tulee tarjota tietoa monimuotoisesta työelämästä, sen eduista ja rekrytoinnin sekä perehdyttämisen parhaista käytännöistä.
- Maahanmuuttajanaisia tulee tukea heidän omista lähtökohdistaan ja arkiympäristöistään käsin, esimerkiksi toteuttamalla osallistavaa toimintaa vielä kotona lapsiaan hoitaville äideille.

2. TASA-ARVO, FEMINISMI JA YHDENVERTAISUUS

Sosialidemokratia on feministinen liike. Feministinen politiikka on solidaarista politiikkaa, joka ajaa ihmisten välistä tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä. Se tunnistaa, korjaa ja poistaa syrjivät rakenteet ja vaatii ihmisoikeuksien kunnioittamista.

Feministisenä liikkeenä sosialidemokratia tavoittelee sekä yhdenvertaisuutta että tasa-arvoa.

Yhdenvertaisuus on määritelmän mukaan kaikkien ihmisten samanarvoisuutta sukupuolesta, iästä, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, vammasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syyistä riippumatta. Tasa-arvolla tarkoitetaan ihmisten samanarvoisuutta eli yhdenvertaista arvoa ja asemaa niin yksilönä kuin yhteiskunnan jäsenenä.

Feminismi on liike, joka pyrkii vapauttamaan miehet ja naiset heitä määrittävistä sukupuoleen liittyvistä jäykistä rakenteista. Feminismi ei ole pelkästään naisten yhteiskunnallisen ja muun aseman parantamista, sukupuolten tasa-arvoa tai vain naisasialiike. Se ottaa huomioon myös eri sukupuolten ja heikommassa asemassa olevien tilanteet ja tarpeet. *Naiset ja miehet eivät ole vastakkaisia, sisäisesti yhtenäisiä ryhmiä, vaan eriarvoisuutta kohtaavat molemmat sukupuolet suhteessa toisiin miehiin tai toisiin naisiin.*

Naisten ja miesten tasa-arvoisten oikeuksien, osallistumismahdollisuuksien, taloudellisen aseman ja ruumiillisen koskemattomuuden takaamiseksi on pyritty vaikuttamaan muun muassa koulutuksen, työelämän, päätöksenteon sekä perhe- ja yksityiselämän kysymyksiin.

Yhdenvertaisen, tasa-arvoisen ja feministisen yhteiskunnan toteutumista hidastavat kuitenkin edelleen yhteiskunnan syrjivät rakenteet, yksilöiden lähtökohtaisesti eriarvoiset mahdollisuudet, patriarkaalinen sukupuolijärjestelmä sekä ihmisten ennakkoluulot ja asenneilmapiiri. Nämä rakenteet on nostettava rohkeasti politiikan keskiöön ja löydettävä uusia tapoja toimia.

Yhteiskunnassa vallalla oleva sukupuolittunut järjestelmä ja sukupuolten eriarvoisuus ovat muutettavissa. Sukupuolittuneiden rakenteiden entistä parempi tunnistaminen auttaa aidon tasa-arvon toteutumista ihmisten välillä niin paikallisella kuin globaalillakin tasolla.

Mitä voimme tehdä:

- On pyrittävä vaikuttamaan siihen, että sukupuolentutkimus säilyy tieteenalana yliopistoissa. Alan tutkimustuloksia on hyödynnettävä entistä tehokkaammin koulutuksessa ja sen suunnittelussa.
- Sukupuolisensitiivinen näkökulma ja tasa-arvokasvatus, joka vahvistaa ihmisoikeus- ja sukupuolten tasa-arvo-osaamista, tulee saattaa osaksi opetus- ja kasvatusalalla opiskelevien ja työskentelevien koulutusta. Perusopetusta antavat oppilaitokset on sisällytettävä yhdenvertaisuuden edistämismahdollisuuden piiriin. Velvoite tehdä toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma on ulotettava koskemaan perusopetusta.
- Julkisen tilan täytyy olla syrjinnästä vapaata ja on tärkeää, että nettikeskustelukulttuuri muuttuu rakentavaan ja kaikkia kunnioittavaan suuntaan. Myös mainonnan on noudatettava oikeudenmukaista, tasa-arvoista ja eettisesti kestävästä ihmiskuvaa.
- Naisiin kohdistuva väkivalta on vakava ongelma. Ensi- ja turvakotien verkoston on oltava koko maassa kyllin tiheä ja kattava, niin että turvaan hakeutuminen on aina mahdollista heti, kun tarve siihen tulee ajankohtaiseksi.

Työelämä on edelleen sukupuolittunutta

Työ- ja perhepolitiikka on kokonaisuus, jonka ydintä ovat tasa-arvoinen palkkaus, oikeudenmukainen verotus, kannustava ja toimiva sosiaaliturva, kattavat, laadukkaat ja saatavilla olevat julkiset palvelut sekä sujuva työn ja perheen yhteensovittaminen.

Työelämässä työnantajan tulee edistää tasa-arvoa muun muassa kannustamalla naisten ja miesten hakeutumista ja sijoittumista eri tehtäviin ja edistämällä näiden yhtäläisiä mahdollisuuksia edetä uralla. Tästä huolimatta työmarkkinat ovat yhä eriytyneet miesten ja naisten töihin, ja naisen euro on vuoden 2016 ansiotasoindeksiin mukaan vain 83,3 senttiä.

Julkisessa poliittisessa keskustelussa esitetään usein, että sukupuolten välinen palkkaero johtuu yksilön valinnoista. Palkkaerojen ajatellaan perustuvan naisten ja miesten erilaisiin koulutusvalintoihin, joiden seurauksena he päätyvät työskentelemään eri aloille, eri sektoreille ja erilaisiin tehtäviin. Eri alojen ja tehtävien välisiä palkkasuhteita harvoin kyseenalaistetaan.

Tällaiseen uusliberaaliin ajattelutapaan kuuluu perusoletuksena ajatus yksilöstä, jolla on työmarkkinoilla täydet mahdollisuudet tehdä haluamiaan valintoja. Usein unohdetaan valinnan sukupuolittuneet rakenteelliset ulottuvuudet. (Paula Koskinen-Stranberg: Palkkaus on poliittista ja sukupuolittunutta, Helsingin Sanomat 26.7.2017).

Naisten osuus pätkä-, silppu-, nollatunti- sekä osa- ja määräaikaisista työsuhteista on suurempi kuin miesten. Määrän pelätään nousevan maakunta- ja sote-uudistuksen myötä. Niin kauan kuin naisten palkkataso on miehiä matalampi ja hoivavastuu jakautuu epätasa-arvoisesti, jäävät naisten eläkkeet pienemmiksi ja naiseläkeläisköyhyys kasvaa

Lasten määrä on henkilökohtainen valinta

Syntyvyys on Suomessa selvässä laskussa. Sekä toivottujen että toteutuneiden lasten määrä on pienentynyt: kun vuonna 2007 perheen toivottu lapsiluku oli 2,45, vuonna 2015 se oli enää 1,99. *Suomen väestönkasvu on jo pitkään ollut maahanmuuton varassa.* Alkuvuoden 2017 aikana syntyi niin vähän lapsia, että tilannetta on verrattu suurten nälkävuosien (1866-68) väestökatastrofiin ja vaadittu aktiivisia toimenpiteitä, jopa ”synnytystalkoita” syntyvyyden nostamiseksi.

Naisten syyllistäminen alhaisesta syntyvyydestä on kuitenkin väärin, samoin heidän patistamisensa jäämään neljän seinän sisälle pelkän kotihoidontuen varaan. Lasten hankkiminen on aina henkilökohtainen ratkaisu, ei yhteiskunnallinen velvollisuus. Lisäksi on olemassa tutkimustietoa siitä, että naiset arvostavat työssäkäyntiään ja haluavat pitää kiinni työpaikoistaan, jopa perheenisäyksistä tinkimällä.

Työpaikan menetykset 1990-luvun lamassa vähensivät syntyvyyttä pysyvästi, selvisi KTT Jenni Kellokummun väitöstutkimuksesta vuodelta 2015. Sataa irtisanottua naista kohden syntyi kolme lasta vähemmän kuin saman ikäisille, yhtä koulutetuille ja samalla toimialalla työskenteleville naisille. Syntyvyys väheni siis 1,85 prosenttia.

Vaikutus oli vielä suurempi korkeasti koulutetuilla ja hyvätuloisilla naisilla, joille syntyi viisi lasta vähemmän jokaista sataa irtisanottua naista kohden. Heidän kohdallaan syntyvyys aleni 2,6 prosenttia. Miehen työpaikan menetys ei vaikuttanut perheiden lastenhankintapäätöksiin, vaikka se yleensä johti suurempaan ja pysyvämpään perheen tulojen menetykseen.

Ainoastaan niissä perheissä, missä pitkään työskennelleiden ja vähemmän koulutettujen miesten työpaikan menetys aiheutti huomattavan loven perheen tuloihin, myös miehen työttömyydellä oli negatiivinen vaikutus syntyvyyteen. Näyttää siis siltä, että tulot eivät ole päätekijä, kun tehdään päätös lasten hankkimisesta. Naisille omaan uraan ja työllistymiseen liittyvillä näkökohdilla voi olla enemmän merkitystä kuin tuloilla.

Mitä voimme tehdä:

- Vanhempainvapaajärjestelmä on uudistettava. Vanhempain kesken jaettava kausi voidaan kiintiöidä, oli kyse vanhempainvapaasta tai alle kolmevuotiaan hoitotuesta. Järjestelmästä on tehtävä joustava ja lapsen edun turvaava.
- Neuvolajärjestelmä on pidettävä julkisena palveluna.
- Adoptiosta on tehtävä nykyistä helpompaa ja yksinkertaisempaa.
- On pyrittävä vaikuttamaan siihen, että sukupuolentutkimus säilyy tieteenalana yliopistoissa. Alan tutkimustuloksia on hyödynnettävä entistä tehokkaammin koulutuksessa ja sen suunnittelussa.
- Sukupuolisensitiivinen näkökulma ja tasa-arvokasvatus, joka vahvistaa ihmisoikeus- ja sukupuolten tasa-arvo-osaamista, tulee saattaa osaksi opetus- ja kasvatusalalla opiskelevien ja työskentelevien koulutusta. Perusopetusta antavat oppilaitokset on sisällytettävä yhdenvertaisuuden edistämisvelvollisuuden piiriin. Velvoite tehdä toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma on ulotettava koskemaan perusopetusta.

- Julkisen tilan täytyy olla syrjinnästä vapaata ja on tärkeää, että nettikeskustelukulttuuri muuttuu rakentavaan ja kaikkia kunnioittavaan suuntaan. Myös mainonnan on noudatettava oikeudenmukaista, tasa-arvoista ja eettisesti kestävästä ihmiskuvaa.
- Naisiin kohdistuva väkivalta on vakava ongelma. Ensi- ja turvakotien verkoston on oltava koko maassa kyllin tiheä ja kattava, niin että turvaan hakeutuminen on aina mahdollista heti, kun tarve siihen tulee ajankohtaiseksi.

3. VOIMAANNUTTAVAT INSTITUUTIOT

Koulutuksellinen tasa-arvo

Koulutuksen ja tutkimuksen edistäminen vahvistaa tasa-arvoa ja solidaarisuutta; se on hyvinvointivaltion perusta, jota SDP on aina ajanut. Maksuton opetus varhaiskasvatuksesta korkeakouluopintoihin saakka edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia yksilön lähtökohdista huolimatta. Perusajatuksena on usko ihmisen, yksilön kykyyn oppia ja valinnan mahdollisuuksiin sukupuolesta ja perheen tulotasosta riippumatta.

Koulutuksella vahvistetaan sosiaalista pääomaa, ja koulutukseen investoiminen on investointia ihmiseen. Koulutetut ja ammattitaitoiset työntekijät edistävät taloudellista kasvua. Koulutuksella edistetään naisten mahdollisuuksia edetä työelämässä ja sillä voidaan vaikuttaa positiivisesti naisten palkkakehitykseen.

Naisten ja miesten ammattien välinen jaottelu alkaa jo varhaisessa vaiheessa. Koulutuksella ja koulutuspaikkojen tarjontaan vaikuttamalla pystytään edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tällä tavoin voidaan myös ehkäistä ja lievittää työmarkkinoiden segregaatiota, perinteistä jakoa naisten ja miesten ammatteihin ja aloihin.

Koulutus ei kuitenkaan ole poistanut miesten ja naisten välisiä palkkaeroja. Naisten työtä on historiallisesti aliarvostettu, ja tämä aliarvostus näkyy edelleen naisvaltaisten alojen palkoissa, jotka juontuvat työehtosopimuksista. Palkkaepätasa-arvo ei ratkea yksinomaan tekemällä tasa-arvosuunnitelmia ja palkkakartoituksia työpaikoilla. Meidän on nostettava naisvaltaisten alojen arvostusta.

Varhaiskasvatus

Sipilän hallituksen toimet ovat kasvattaneet suomalaisten alle kouluikäisten lasten eriarvoisuutta merkittävästi.

Lapsilisien leikkaukset, varhaiskasvatuksen ryhmäkokojen kasvattaminen ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden poistaminen koskettavat eniten juuri pienituloisia perheitä ja heidän lapsiaan. Tänäpäin maksuton varhaiskasvatus esikoululaisille tarkoittaa 4 tuntia päivässä.

Tutkimusten mukaan ekaluokkalaisten psykologinen ikä vaihtelee 4-9 vuoden välillä. Vaikka peruskoulussa suurin tuki suunnataan 1-2-luokkalaisiin, sen vaikuttavuus jää heikoksi joidenkin lasten kohdalla sen vuoksi, että tuki tulee liian myöhään.

Mitä voimme tehdä:

- Lasten subjektiivinen päivähoito-oikeus palautetaan, päivähoito-ryhmäkokoja pienennetään ja varhaiskasvatuksessa siirrytään maksuttomuuteen ja varhaiskasvattajille maksetaan työn vaatavuutta vastaava palkka.
- Yhdenvertaisuuden tulee toteutua kasvatuksessa ja koulutuksessa kaikilla asteilla. Olkoon kyse tytöstä tai pojasta, erityisoppilaasta tai maahanmuuttajalapsesta tai -nuoresta, opetuksen tason on oltava kaiken kattavaa ja yksilöllisyyden huomioivaa. Opetuksen eri tukimuotojen ja resurssien on

oltava oppilaiden tason ja oppilasmäärien mukaisia.

Peruskoulu, korkeakouluopinnot ja vapaa sivistystyö

Koulutus on yhä varmin keino tukea nuorten työllistymistä ja ehkäistä syrjäytymistä. *Oppivelvollisuusikää tulee nostaa 18-vuoteen.* Tämä auttaisi tavoittamaan peruskoulun päättäneet, vaille opiskelu- tai työpaikkaa jääneet pudokkaat.

Suomalainen kansalais- ja työväenopistojen sekä vapaan sivistystyön verkosto on toiminnaltaan erittäin tehokas ja vaikuttava. Vapaa sivistystyö kantaa merkittävää roolia nykyisin esimerkiksi vanhusväestön tietotekniikan opetuksesta, maahanmuuttajien suomen kielen opetuksesta ja elinikäisen oppimisen käytännön toteuttamisesta.

Vapaan sivistystyön kurssitoiminta tulee olla kaikkien suomalaisten ulottuvissa. Elinikäinen oppiminen pitää yllä koko väestön henkistä hyvinvointia, siksi siihen tulee panostaa.

Kirjasto

Kirjastolaitos on suomalaisen kulttuurin kulmakivi. Se on kaikkien käytettävissä tasa-arvoisesti ja sitä käyttävät kaikki sukupolvet vauvasta vaariin. On huolehdittava, että kirjastot säilyvät jatkossakin riippumattomana kulttuurilaitoksena, jonka verkosto on riittävän laaja tarjotakseen palveluja kaikkialla Suomessa kaikille suomalaisille.

Joka kahdeksas 15-vuotias poika ei osaa lukea jatko-opintojen vaatimalla tasolla. Ongelma on edesauttamassa nuorten poikien syrjäytymistä. Kirjaston tulee omalta osaltaan olla tukemassa lasten ja nuorten lukutaitoa. Kirjaston rooli on myös merkittävä maahanmuuttajien kotouttamistyössä.

Muu kulttuuri

Eriarvoistavan yhteiskunnan vaarana on kulttuuripalvelujen suuntautuminen vain hyvätuloisille. Tästä on jo selviä merkkejä näkyvissä. Joidenkin tutkimusten mukaan kulttuurin vaikutukset ihmisen hyvinvointiin on jopa suuremmat kuin liikunnalla. Kuntatasolla kulttuuri on kuitenkin se, josta useimmiten ensimmäisenä säästetään. *Kulttuuri* ei ole vain kuluttamista tai passiivista vastaanottamista, vaan *aktiivista tekemistä ja osallistumista.*

Vapaa lehdistö ja mediakasvatus

Suomi on pitkään ollut kansainvälisesti arvostettu sananvapauden sekä riippumattoman lehdistön ja median kärkimaana. Vaikka sijoituksemme sananvapauden rankinglistoilla onkin kärsinyt muun muassa pääministeri Juha Sipilän Yleen kohdistamien painostusyritysten vuoksi, on tilanteemme globaalissa vertailussa edelleen hyvä.

Suomessa on suhteellisen vapaa ja monipuolinen media, silti ylenpalttiseen itsetyytyväisyyteen ei ole aihetta. Magneettimedien, MV-lehden ja näiden veljesjulkaisujen kaltaiset ”vaihtoehtomediat” levittävät jatkuvasti rasistisia, antisemitistisiä, naisvihamielisiä ja äärioikeistolaista väkivaltaa lietsovia näkemyksiä ja perustelevat oikeuttaan siihen sananvapaudella. Valedioiden erottaminen faktoihin perustuvasta journalismista on kansalaistaito, jonka merkitys korostuu entisestään erilaisten trollaus- ja vihakampanjoiden lisääntyessä.

Mitä voimme tehdä:

- Päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten on oltava kaikkialla sellaisessa kunnossa, että ne eivät vaaranna psyykkistä tai fyysistä terveyttä. Rakennusten tulee olla sisäilmaongelmattomat.
- Kaikissa oppilaitoksissa on oltava nollatoleranssi kiusaamiseen, sukupuoliseen häirintään ja ahdisteluun. Vähäisiltäkin tuntuviin tapauksiin on puututtava välittömästi ja tehokkaasti.

Oppilaitoksiin on koulutettava häirintäyhdyshenkilöt. Kiusatuksi/häirinnän kohteeksi joutuneen tuesta ja turvallisuudesta on aina huolehdittava. Kiusaajan/ahdistelijan on saatava apua käyttäytymisensä muuttamiseksi.

- Oppivelvollisuusikää tulee nostaa 18-vuoteen. Tämä auttaa tavoittamaan peruskoulun päättäneet, vaille opiskelu- ja työpaikkaa jääneet pudokkaat.
- Yliopisto ja korkeakouluopinnot on pidettävä maksuttomina.
- Vapaa sivistystyön kurssitoiminta on oltava kaikkien suomalaisten ulottuvissa.
- Kirjastot on säilytettävä riippumattomana kulttuurilaitoksena, jonka verkosto tarjoaa palveluja kaikkialla Suomessa.
- Yhteiskunnan tulee tukea laajalle yleisölle, mutta myös pienille kieli- ja kulttuurivähemmistöille suunnattua kulttuuritoimintaa.
- Kulttuuria on vietävä sinne, missä ihmiset ovat ja niille ryhmille, jotka muuten helpoimmin jäävät tarjonnan ulkopuolelle: päiväkoteihin, kouluihin ja vanhusten palvelukeskuksiin.
- Kriittistä mediakasvatusta erityisesti nuorille on lisättävä.

4.YMPÄRISTÖ, LUONNON MONIMUOTOISUUS JA ELÄINTEN HYVINVOINTI

Luonnon suojeleminen ja ilmastonmuutoksen pysäyttäminen ovat muuttuvan Euroopan kiireellisimpiä kysymyksiä. Luonnontalouden tasapainon ja ympäristön suojelun tulee olla kaikkea taloudellista päätöksentekoa ohjaava periaate. Tarvitsemme laajan joukon toimia yhteiskunnan eri osa-alueilla niin valtion, kuntien kuin yritystenkin osalta, jotta turvaamme terveellisen ja turvallisen ympäristön tuleville sukupolville, säilytämme luonnon monimuotoisuuden ja huolehdimme eläinten hyvinvoinnista.

Nykyinen maailmanjärjestys perustuu kestävämpään luonnonympäristöjen, ilmaston ja raaka-ainevarojen kuluttamiseen. Maapallon resurssit ovat rajalliset. Yksinkertaistettuna meidän *kuluttamamme luonnonvarat ovat pois niiltä, jotka eivät saa edes perustarpeitaan turvattua.*

Ympäristöjärjestö WWF muistuttaa maailman ylikulutuspäivästä vuosittain. Päivä perustuu yhdysvaltalaisen Global Footprint Network -tutkimuslaitoksen laskelmiin ekologisesta jalanjäljestä. Ylikulutuspäivä on viime vuosina asettunut elokuun alkuun. Silloin kulutus on ylittänyt laskennallisesti maapallon vuotuisen luonnonvarojen kestävä käytön.

Suomi saavutti rajan jo huhtikuussa. *Suomi kuluttaa osansa maailman luonnonvarista neljä kuukautta muuta maailmaa aikaisemmin.* Suurin ympäristökuorma tulee energiantuotannon ja liikenteen ilmastopäästöistä. Jalanjälkeä kasvattaa myös ruoka-, ennen kaikkea lihantuotanto. Kaikkiaan 70 prosenttia peltoalasta on eläinperäisen ravinnontuotannon käytössä. Yli puolet maatalousmaasta käytetään maitotuotteiden ja naudanlihan tuotantoon.

Hyvinvointivaltio ei voi perustua sille, että sen ylläpitäminen edellyttää muiden köyhyyttä. Hyvinvointivaltion on kannettava vastuu siitä, kuinka yhteiskunnan toiminta vaikuttaa luonnonympäristöön ja muihin kansoihin – paikallisesti, globaalisti ja tuleviin sukupolviin.

Ruoan tuotanto aiheuttaa 26 prosenttia maailmanlaajuisesta ekologisesta jalanjäljestä. Kolmannes maailmassa tuotetusta ruoasta menee roskiin. Suomessa jätteisiin päätyy 400-500 miljoonaa kiloa ruokaa joka vuosi, 15 prosenttia syömäkelpoisesta ruosta. Tämä on paitsi järjetöntä myös ekologisesti kestäväntöntä.

Pohjimmiltaan ylikulutuksessa on kyse siitä, että väestönkasvu on yhä liian voimakasta. Mitä enemmän on ihmisiä, sitä vähemmän luonnonvaroja jokaiselle riittää. Merkittävä keino hillitä väestönkasvua on naisten vaikutusmahdollisuuksien kohentaminen kehitysmaissa: tyttöjen koulutus, terveystieteiden kasvatusta, perhesuunnittelu ja sukupuolten välisen tasa-arvon lisääminen. (Helsingin Sanomat, pääkirjoitus 5.8.2017: Ympäristö kärsii, kun meitä on liikaa).

Mitä voimme tehdä:

- Pohjavesien, rantojen, metsien, ilman ja muun ympäristön suojeleminen on asetettava omaisuudensuojan ja lyhytnäköisen voitontavoittelun edelle. Saastuttajan on maksettava meillä ja muualla. Lisääntyvää haittaverotusta on käytettävä ympäristöhaittojen vähentämiseen ja ympäristönsuojelun rahoittamiseen. Ympäristövastuusta on huolehdittava tuotantoketjun alusta aina loppukäyttäjään asti.
- Ylikulutukseen tulee puuttua ja kierrättämistä sekä jätteen uusiokäyttöä lisätä.
- Ekologista jalanjälkeä voidaan pienentää muun muassa vähentämällä lihan kulutusta ja ruokahävikkiä.
- Suomen on oltava aloitteellinen ja osallistuttava kansainväliseen ympäristöyhteistyöhön erityisesti Suomen lähialueilla. Suomalainen ympäristöosaaminen on laadukasta ja olemme ympäristöosaamisessa edelläkävijöitä, minkä avulla luomme kestäviä työpaikkoja.

Ilmastonmuutos

Suomi on mukana kansainvälisissä sopimuksissa pysäyttämässä ilmastonmuutosta ja luomassa hiilineutraalia yhteiskuntaa. Tavoitteiden toteuttaminen vaatii ympäristön monimuotoisuutta tukevaa lainsäädäntöä ja ympäristövastuullisuutta yrityksiltä.

Ilmastonmuutos vaikuttaa jo nyt kaikkiin maailman ihmisiin ja ekosysteemeihin. Pariisin ilmastopöytäkirja astui voimaan vuoden 2016 marraskuussa. Sopimusta voidaan pitää historiallisena ja tähän asti merkittävimpana edistysaskeleena ilmastonmuutoksen torjumisessa ja siihen sopeutumisessa.

Sopimus sisältää muun muassa tavoitteen ilmaston lämpenemisen pysäyttämiseksi 1,5 asteeseen, joka tarkoittaa käytännössä esimerkiksi fossiilisista polttoaineista luopumista kohtuullisen nopealla aikataululla. Oleellista on, että sopimus on oikeudellisesti sitova ja että kaikki isot teollisuusmaat, lukuun ottamatta Yhdysvaltoja, ovat siinä mukana.

Riippuvuutta fossiilisista polttoaineista on globaalisti kyettävä vähentämään nopeasti ja tehokkaasti. *Uusiutumattomien energialähteiden käytöstä on olennaisin osin luovuttava liikenteen ja energiantuotannon polttoaineina vuoteen 2050 mennessä.*

Mitä voimme tehdä:

- Kasvihuoneilmaston torjumiseksi ja ekologisen tasapainon turvaamiseksi on Suomessa otettava tavoitteeksi nykyistä alempi energiankulutuksen suhteellinen taso vuoteen 2030 mennessä. Energiansäästötavoitteet on asetettava tämän linjan mukaisesti. Tavoitteeseen on sitouduttava myös kansainvälisin sopimuksin.
- Kaikilla tulee olla mahdollisuus osallistua uusiutuvien energiamuotojen käyttämiseen. Energiansäästöä edistää myös toimiva kierrätysverkko. Energiantuotannon ja liikenteen päästöjen

kasvu tulee pysäyttää. Uusien energiamuotojen tutkimusta ja kehitystä on lisättävä. Teollisuuden ja yritysten on sitouduttava nykyistä vankemmin ympäristövastuuseen.

- Joukkoliikenteestä on tehtävä houkutteleva vaihtoehto yksityisautoilulle. Raide- ja joukkoliikenne on asetettava liikennepolitiikassa etusijalle. Lentoliikenteen kehityksessä ympäristönsuojeluun ja päästöjen vähentämiseen on panostettava entistä tehokkaammin.
- Hybridi- ja sähköautojen verokohtelua on kevennettävä ja autoverotusta muutettava vähäpäästöisempiä autoja suosivaan suuntaan. Ympäristöystävällisiin kulkuneuvoihin siirtymistä on kannustettava tutkimus- ja kehityspanostuksin sekä verotuksella.
- Suomen metsien hiilinielua ei saa pienentää, vaan sitä tulee pikemminkin kasvattaa.
- Ympäristöverotusta kehittämällä voidaan ohjata tuotanto-, liikkumis- ja kulutustottumuksia ekologisempaan suuntaan. Ympäristölle haitallisen toiminnan verotusta on kiristettävä. Ohjaavan luonteensa vuoksi ympäristöverojen tarkoituksena ei voi olla tuoton maksimointi, vaan minimointi. Siksi niiden varaan ei pidä laskea hyvinvointipalvelujen tuotantoa tai muita vakaata rahoitusta vaativia toimintoja. Verotusjärjestelmän painopisteen tulee jatkossakin suuntautua tulo- ja omaisuusverotukseen.
- Jätteiden määrää tulee vähentää ottamalla käyttöön esimerkiksi pakkausvero ja lisäämällä jätteiden kierrätystä. Jätteenpolton tarjoamat mahdollisuudet jätteen hyötykäyttöön ja kaatopaikkajätteen vähentämiseen on hyödynnettävä täysimääräisesti. Yritysten ekologisia investointeja on lisäksi edistettävä verohelpoituksin.
- Valtion on ryhdyttävä panostamaan merkittävämmiin uusiutuvan energian tutkimukseen. Uusiutuvien energiamuotojen tutkimiseen ja kehittämiseen tähtävä koulutusta on lisättävä. Suomalaisten kulutusta tulee ohjata ekologisempaan suuntaan.

Vesistöjen suojelu ja maatalous

Suomalaisten vesistöjen, erityisesti Itämeren, merkittävä kuormittaja on edelleen maatalous. On pyrittävä pois nykyisestä tilanteesta, jossa *ympäristötuki ei toimi ohjaavasti, vaan siitä on syntynyt osa viljelijöiden normaalia tukijärjestelmää*. Maatalouden päästöjä on vähennettävä nopealla aikataululla. Pohjavesialueiden, vesistöjen monimuotoisuuden ja lajien suojelu sekä olemassa olevien alueiden kunnostus- ja parannustyö ovat kiireellisiä toimenpiteitä. Itämeren suojeleminen edellyttää syvempää EU:n valtioiden, Baltian maiden, Venäjän ja Pohjoismaiden välistä yhteistyötä.

Mitä voimme tehdä:

- Suomalaisen maa- ja metsätalouden tulee tuottaa eettisiä, ympäristöystävällisiä, edullisia ja korkealaatuisia hyödykkeitä. Maatalouden ympäristöystävällisyyttä ja eettisyyttä tulee edistää.
- Luonnonmukaisen ja ekologisesti kestävä tuotannon edistäminen edellyttää paitsi kuluttajien eettisiä valintoja, myös voimakasta tukea maatalouden tutkimus- ja kehitystoiminnalle. Luonnonmukaisessa tuotannossa olevan peltoalan osuutta tulee kasvattaa 20 prosenttiin kaikesta peltoalasta vuoteen 2020 mennessä. Maataloustuotantoa on tuettava purkamalla tiloilta tapahtuvan suoran ulosmyynnin esteitä.

Eläinten oikeudet

Eläinten oikeuksiin kuuluu niin tuotanto-, koti- kuin villieläintenkin hyvinvointi. *Eläimillä on luonnon monimuotoisuudessa itseisarvo riippumatta siitä, luokitellaanko ne ihmisen kannalta hyödyllisiin, harmittomiin vai vahingollisiin.*

Luonnonmukaisesti viljellyn peltoalan lisääntyminen mahdollistaa myös luonnonmukaisen kotieläintuotannon vahvistamisen. Kaiken kotieläintuotannon tulee perustua eläinten korkealaatuiseen ja arvokkaaseen kohteluun.

Mitä voimme tehdä:

- Turkistuoannossa on siirryttävä eettiseen tuotantoon, jossa eläimet voivat toteuttaa lajityypillistä käyttäytymistä.
- Eläinsuojelulain valvonnan on oltava tehokasta ja koskea niin koti- kuin tuotantoeläimiä.
- Maakunnissa pitää olla juristi, joka on erikoistunut eläinsuojelulain määräyksiin ja pystyy siten tehokkaasti puuttumaa eläinsuojelurikoksiin. Myös eläinlääkäreillä on oltava laajemmat valtuudet puuttua eläinten hoitoon ja kohteluun.
- Säädosvalmistelussa, viranomaistoiminnassa, maakunnissa ja kunnissa on edistettävä energiatehokkaita ja vähäpäästöisiä asumisen vaihtoehtoja ja liikenne- ja kulkuväylien ratkaisuja. Julkisissa hankinnoissa, teollisuutta tukevissa ratkaisuisissa ja maankäytössä ja sen suunnittelussa ympäristö- ja ilmastotavoitteiden edistämisen on oltava keskeinen suunnittelu- ja hankintakriteeri. Ympäristötutkijat on otettava mukaan niille alueille, missä uusia luonnonvaroja aiotaan hyödyntää tai liikennereittejä tai elinkeinoja tullaan harjoittamaan.
- Teollisuuden ja yritysten on sitouduttava nykyistä enemmän ympäristövastuuseen. Kiertotaloudessa syntyy yhä uusia tuotteita ja kestäviä työpaikkoja. Teollisuuden jätteet on puhdistettava niin, ettei jätteenkäyttäjät altistu eikä luonto saastu materiaalien uusiokäytöstä tai jatkojalostuksesta.
- Ympäristöstä huolehtiminen tarkoittaa myös elintarvikkeiden turvallisuutta. Resurssitehokkuus edellyttää luonnonvarojen kestävästä käytöstä ja kierrätyksen edistämistä sekä tutkimus- ja innovaatiotoiminnan edistämistä.
- Kaavoitus on keskeistä luonnon monimuotoisuuden suojelussa. Viheralueiden ja ekologisen verkoston jatkuvuus pitää kaavoituksessa taata yli maakunta- ja kuntarajojen. Kaupunkiluonto, perinneympäristöt ja arvokkaat maisema-alueet tulee kartoittaa ja hoitaa suunnitelmallisesti. Pinta- ja pohjavesien suojelu pitää turvata. Kaavoituksessa viheralueiden pitäminen viheralueina ja niiden näköalavarmuuden estäminen vaatii jatkuvaa työtä.
- Rakentamisessa on suositettava vastuullisesti energiaa säästäviä materiaaleja ja puuta.

5. TYÖELÄMÄN MUUTOS, YKSINYRITTÄJÄT

Työelämän epäkohtia ovat nollatuntisopimukset, osa-aikatyöt, tuplavuorot ja minuuttiaikataulu muun muassa vanhusten kotihoidossa. Nämä ongelmat koskettavat pitkälle naisia ja niillä on vaikutusta naisten ja miesten välisiin palkkaeroihin. Palvelualojen työt keskittyvät suurimpiin kasvukeskuksiin, joissa myös asumiskulut ovat suurimmat. *Nollatuntisopimuksella oleva ei pysty suunnittelemaan elämää pidemmällä aikavälillä.*

Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen on vaikeaa. Pitkät työvuorot aiheuttavat sen, ettei työstä pysty irrottautumaan. Tulee jaksamisongelmia ja sairauslomat lisääntyvät. *Yksinyrittäjän sosiaaliturva vaatii parannuksia.*

Sosiaali- ja terveydenhoidon lainsäädäntöä on uudistettu ja terveydenhoitomenetelmät ovat uudistuneet ja digitalisoituneet. Potilaat kotiutetaan nopeasti toimenpiteiden jälkeen ja yhä huonokuntoisempia vanhuksia hoidetaan kotona. Palvelualalla on käynyt täysi myllerrys: kauppojen aukioloajat on vapautettu ja keskitetty isoihin keskuksiin, pienet yksin yritystään hoitavat eivät pysty vastaamaan tähän kilpailuun.

Maksajiksi työelämän muutoksissa ovat joutuneet työntekijät. Vaikka työtä onkin, sen ehdot ovat muuttuneet ja työtahti on kiristynyt ja kilpailu on kovaa. Kunnat supistavat ja vähentävät työntekijöitä, samoin kauppaketjut. Ongelmia aiheuttavat työn ja perheen yhteensovittaminen, lasten päivähoidon järjestäminen, asiakastapaamisten peruuntumisen vaikutukset yrittäjän talouteen.

Lisäksi jatkuvasti kehittyvä teknologia ja koneistuminen on tullut pysyväksi osaksi työelämää ja saattaa aiheuttaa hankaluuksia etenkin vanhemmille työntekijöille.

Mitä voimme tehdä:

- Työnantajalla tulee olla velvollisuus antaa riittävä ja monipuolinen koulutus uuden teknologian käytöstä ja osaamista tulee päivittää säännöllisin väliajoin työajalla.
- Työlainsäädäntöön vaikuttamalla, esimerkiksi nollatuntisopimuksen kieltämisellä, parannamme naisten työmarkkina-asemaa.
- Kunnilla tulee olla riittävän monipuoliset varhaiskasvatuspaikat. Laadukkaaseen hoitoon sekä hoitajien riittävään määrään tulee panostaa.

6. KANSAINVÄLISYYS, TURVALLISUUS, RAUHAN MAAILMA

Sosialidemokraattiset Naiset haluaa edistää rauhankasvatusta sekä Suomessa että koko maailmassa. *Rauhankasvatuksen pohjana on YK:n ihmisoikeuksien julistus*, jonka tarkoituksena on taata kaikille ihmisille yhtäläiset oikeudet syntyperästä, ihonväristä ja vakaumuksesta riippumatta. Rauhankasvatuksella kitketään rasismia ja ennakkoluuloja.

Koulutus on tärkeä tasa-arvon ja hyvinvoinnin luoja. Koulutuksen pitäisi olla jokaisen oikeus. Kuitenkin maailmassa on arviolta lähes 800 miljoonaa lukutaidotonta aikuista ja kolme neljäsosaa heistä on naisia. Äitejä kouluttamalla kehitysmaiden nälänhätä vähenisi arviolta 26 prosenttia, ja erityisesti tyttöjä kouluttamalla arviolta 64 prosenttia lapsiavioliitoista vältettäisiin.

Keskeistä on toimia ilmastonmuutoksen pysäyttämiseksi, rasismin vähentämiseksi, yksilöön ja yhteisöön vaikuttavan turvallisuuden lisäämiseksi sekä kansojen välisen ja sisäisen rauhan edistämiseksi.

YK:n kestävän kehityksen agenda 2030 velvoittaa ja vauhdittaa

Myös Suomessa esiintyy epäkohtia ja ilmiöitä, joiden muuttamiseen ja kehittämiseen YK:n vuonna 2015 hyväksymä maailmanlaajuinen kestävän kehityksen ohjelma pureutuu ja etsii ratkaisuja. Toimenpiteet meidän maassamme ovat omanlaisiaan ja osin erilaisia suhteessa muihin, mutta yhteinen tavoite- ja asiapohja on selkeästi olemassa.

Agenda 2030 hakee 17 eri tavoitteellaan ja useilla sadoilla yksityiskohtaisilla toimenpiteillään juuri niitä asioita, joita Sosialidemokraattiset Naiset Suomessa säilyttääkseen hyvinvointivaltion ja -yhteiskunnan korostaa ja tavoittelee: köyhyyden, eriarvoisuuden, sekä sukupuolten välisen että muun epätasa-arvon

poistamista ja ehkäisemistä, naisten ja tyttöjen oikeuksien ja mahdollisuuksien vahvistamista, kestävää talouskasvua ja säällisten työpaikkojen turvaamista.

Olemme sitoutuneet YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin, joilla pyritään vähentämään ilmastonmuutoksen aiheuttamaa uhkaa, muun muassa eläin- ja kasvilajien dramaattista vähentymistä ja sukupuuttoa olosuhteiden muuttuessa. *Edistämällä demokratiaa parannamme naisten ja lasten asemaa.* Samalla vahvistamme kansalaisyhteiskuntaa ja mahdollistamme niin Suomessa kuin globaalistikin kestävän pohjan tasa-arvoiselle kehitykselle.

Rasismi

Viime vuosina tapahtunut kehitys, joka näkyy ihmisoikeuksien loukkaamisten, rasismien ja turvattomuuden kasvuna, on huolestuttavaa. Se hidastaa yhteisen vastuun kasvua yhteisestä maapallosta, sen luonnosta, ekosysteemistä ja toisista ihmisistä. Suomen panostukset kehitysyhteistyöhön ovat vähentyneet merkittävästi samanaikaisesti, kun asenteet maahanmuuttajia ja turvapaikanhakijoita kohtaan ovat koventuneet. Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan sen täysivaltaisena jäsenenä ovat tärkeitä kaikkialla maailmassa. *Emme hyväksy rasismia missään muodossa!*

Mitä voimme tehdä:

- Kaikkea etnisyyteen, ihonväriin, kansallisuuteen, uskontoon tai kieleen kohdistuvaa syrjintää kohtaan on omaksuttava nollatoleranssi.
- Päiväkodeissa, kouluissa ja työpaikoilla olisi hyvä olla maahanmuuttajille omat kummit, jotka auttavat heitä kaikissa kysymyksissä. Kummit laativat ohjelman, jolla luodaan yhteistä tekemistä ja kulttuurinvaihtoa; kuinka lähestymme koteihin jääneitä maahanmuuttajainaisia ja lapsia niin, että se olisi heistäkin luontevaa; kuinka työpaikoilla otetaan huomioon huomattavasti tarkemmin maahanmuuttajan koulutustausta ja tuetaan heidän työkehitystä ja kotoutumista.
- Rauhankasvatuksen tulisi kuulua koulujen opetussuunnitelmaan joka asteella.

Suomen on edistettävä feminististä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa

Arvot ja asenteet ohjaavat kaikkea päätöksentekoa. Niin myös ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Sovinismisana on lähtöisin kansalliskiihkousta. Siinä tiivistyy sattuvasti vastakohta feministiselle ulko- ja turvallisuuspolitiikalle: feminismi vastustaa konservatiivista nationalistista ääriajattelua. *Kansainvälisen oikeuden ja sopimusten kunnioittaminen sekä hädänalaisten auttaminen kuuluvat feminismiin.* Sen tarpeellisuus ja ajankohtaisuus on kiistatonta.

Kulunut vuosi on kyseenalaistanut toisen maailmansodan jälkeisen näkemyksen tasa-arvoon ja ihmisoikeuksiin perustuvasta avoimesta yhteistyön maailmasta. Aika on myös opettanut, ettei ääriajattelua kukisteta myötäilemällä ja antamalla periksi.

Feminismi on oikeaa, liberaalia demokratiaa ja oikeusvaltiota tukeva asenne, joka sopii ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan täydellisesti. Se on luja, myötäilemätön lähestymistapa erityisesti kanssakäymisessä epäliberaalien demokratioiden kanssa.

Feministisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sisältö lähtee tasa-arvon vakauttavasta vaikutuksesta. Valitettavasti periaate, jonka mukaan demokratiat eivät koskaan ole syypäitä sotaan, ei yksinään kestä kansalliskiihkon ja ääriajattelun painetta. Tarvitaan enemmän: yhteiskuntien on perustuttava ihmisoikeuksille ja tasa-arvolle.

Tasa-arvon ja vakauden yhteys on kiistaton. Niiden välillä on myös syy-seuraussuhde: tasa-arvoisten yhteiskuntien talous perustuu kestäväan kasvuun ja hyvinvointipolitiikkaan. Ääriajattelun taloudellinen ja sosiaalinen perusta on niissä heikoilla.

Nykymaailmassa konfliktit eivät ole valtioiden välisiä sotia. Niitä ei ratkaista entiseen tapaan osapuolten keskinäisellä rauhansopimuksella. Pysyvät rauhanratkaisut edellyttävät väkivallan käyttöön ajautuneiden yhteiskuntien perusteellista muutosta, joka osallistaa naiset ja nuoret.

Muutoksen politiikan tukemisesta käy esimerkiksi se, miten Ruotsin hallitus on edistänyt naisten ottamista mukaan Kolumbian rauhanprosessiin. Ruotsin feministinen ulkopolitiikka pyrkii lisäämään naisten ja tyttöjen oikeuksia, edustusta ja voimavaroja heidän omassa todellisuudessaan.

Pohjoismaissa on vahva arvoperusta edistykselliselle ja analyttiselle feministiselle ulko- ja turvallisuuspolitiikalle, joka soveltaa kaikessa tasa-arvonäkökulmaa. Jotta sen vaikutusvaltaa voitaisiin lisätä, on sille saatava jalansijaa Euroopan unionin toiminnassa.

Tässä Suomella on erityinen asema, sillä muut Pohjoismaat joko ovat EU:n ulkopuolella tai suhtautuvat penseästi yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Meille lankeaa siksi sekä tilaisuus että vastuu tuoda edistykselliset periaatteet tiivistyvään ja vahvistuvaan yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.

Meidän on oltava Euroopan unionin ytimessä ja tuotava feminismi osaksi sekä omaamme että EU:n yhteistä ulkopolitiikkaa. (Tytti Tuppurainen ja Mikkel Näkkäläjärvi: Feminismi sopii ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, Helsingin Sanomat 8.6.2017).

TIIVISTELMÄ Naisten Aika asiakirjan painotuksista

Solidaarisuus on sosialidemokraattisen aatteen perusta. Sosialidemokraattiset Naiset uskoo solidaarisuuden arvon kasvavan edelleen nykymaailmassa, vaikka populistiset, epädemokraattiset ja terroristiset suuntaukset pyrkivät lietsomaan ihmisryhmät toisiaan vastaan. Valitettavasti kansainvälisen trendin mukaan myös Suomessa on otettu suunta kohti sulkeutuneempaa politiikkaa: Sipilän hallituksen panostukset kehitysyhteistyöhön ovat vähentyneet merkittävästi ja asenteet maahanmuuttajia ja turvapaikanhakijoita kohtaan ovat koventuneet.

Socialidemokraattisille Naisille solidaarisuus merkitsee myös maailmanlaajuisia ihmiskuntapolitiikkaa. Tämän vuoksi on tärkeä edistää feminististä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, minkä sisältö lähtee tasa-arvon vakauttavasta vaikutuksesta.

Sodat, ilmastonmuutos ja väestönkasvu ovat syitä suuriin ihmisten muuttoliikkeisiin. Suomalaisen hyvinvointivaltion ylläpitäminen ei voi jatkua siten, että sen ylläpitäminen edellyttää muiden köyhyyttä. Luonnontalouden tasapainon ja ympäristön suojelun tulee olla kaikkea taloudellista päätöksentekoa ohjaava periaate. Ylikulutukseen tulee puuttua ja kierrättämistä sekä jätteen uusiokäyttöä lisätä.

Merkittävä keino hillitä väestönkasvua on naisten vaikutusmahdollisuuksien kohentaminen kehitysmaissa: tyttöjen koulutus, terveyskasvatus, perhesuunnittelu ja sukupuolten välisen tasa-arvon lisääminen.

Demokratiat eivät yksinään kestä kansalliskiihkon ja ääriajattelun painetta, vaan tarvitaan enemmän: yhteiskuntien on perustuttava ihmisoikeuksille ja tasa-arvolle. On tehtävä kaikille selväksi, että Suomen laki kieltää naisten ja tyttöjen ihmisoikeusloukkaukset.

Työelämästä:

Sukupuolten välinen palkkaero johtuu paljon muusta kuin yksilön koulutus- ja uravalinnoista. Eri alojen ja tehtävien välisiä palkkasuhteita harvoin kyseenalaistetaan. Usein unohdetaan valinnan sukupuolittuneet rakenteelliset ulottuvuudet, joilla on syvät historialliset juuret. Sukupuolittunut järjestelmä ja sukupuolten eriarvoisuus ovat kuitenkin muutettavissa. Naisten työn aliarvostusta voidaan vähentää parantamalla naisvaltaisten alojen työehtosopimuksia, joiden ansiosta palkat nousisivat.

Maksuttomalla varhaiskasvatuksella parannetaan lapsiperheiden taloudellista asemaa ja samalla helpotetaan perheellisten naisten työssäkäyntiä. Naisten osuus nollatunti- sekä osa- ja määräaikaisista työsuhteista on suurempi kuin miesten. Lukumäärä vielä nousee maakunta- ja sote-uudistuksen myötä. Niin kauan kuin naisten palkkataso on miehiä matalampi ja hoivavastuu jakautuu epätasa-arvoisesti, jäävät naisten ansiotulot ja eläkkeet pienemmiksi ja naiseläkeläisköyhyys kasvaa.

Perhepolitiikasta:

Tavoitteenamme on, että lasten subjektiivinen päivähoito-oikeus palautetaan, päivähoidon ryhmäkokoja pienennetään, varhaiskasvatuksessa siirrytään maksuttomuuteen ja varhaiskasvattajille maksetaan työn vaatavuutta vastaava palkka.

Me luotamme isien kykyyn hoitaa lapsiaan. Sitä varten vanhempainvapaajärjestelmä on uudistettava. Vanhempien kesken jaettava kausi voidaan kiintiöidä, oli kyse vanhempainvapaasta tai alle kolmevuotiaan hoitotuesta. Järjestelmästä on tehtävä joustava ja lapsen edun turvaava. Neuvolajärjestelmä on pidettävä julkisena palveluna. Adoptiosta on tehtävä nykyistä helpompaa ja yksinkertaisempaa.

Päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten on oltava kaikkialla sellaisessa kunnossa, etteivät ne vaaranna ihmisen psyykkistä ja fyysistä terveyttä. Kulttuuria on vietävä sinne, missä ihmiset ovat ja niille ryhmille, jotka muuten helpoimmin jäävät tarjonnan ulkopuolelle: päiväkoteihin, kouluihin ja vanhusten palvelukeskuksiin.

Oppivelvollisuusikää tulee nostaa 18-vuoteen. Tämä auttaisi tavoittamaan peruskoulun päättäneet, vaille opiskelu- tai työpaikkaa jääneet pudokkaat. Yliopisto- ja korkeakouluopinnot on pidettävä maksuttomina. Vapaan sivistystyön kurssitoiminta on oltava kaikkien suomalaisten ulottuvissa. Oppilaitoksissa on oltava nollatoleranssi kiusaamiseen. Koulutus ja sen myötä työ ja toimeentulo ovat hyvinvointiyhteiskunnan ja hyvinvoinnin peruspilarit.

Yksinasuvien tilanteesta:

Suomessa elää noin 1,1 miljoonaa yksinasuvaa, viidesosa väestöstä. Yksinasuvien taloudellista asemaa määrittää kolme tekijää: korkeat elinkustannukset, suhteellisen korkea työttömyys sekä pienituloisuus tai köyhyys, joista kaksi ensimmäistä vaikuttavat kolmanteen. Asumisen kalleus on ongelmista suurin. Perhekeskeisessä yhteiskunnassa ja kulttuurissa yksinasuva saattaa tuntea jäävänsä yksin tai ulkopuoliseksi. Erilaiset kimppa- ja yhteisasumisen kokeilut kariutuvat alkuunsa sopivien asuntojen puutteeseen.

Maahanmuuttajien asemasta:

Naisten yhteiskunnallisen osallistumisensa vahvistaminen on koko onnistuneen kotouttamisen perusta, sillä se tukee koko perheen hyvinvointia. Sosiaalisten ja työelämäverkostojen luominen tulijoille on aloitettava maahantulon alkuvaiheesta lähtien. Tämä tarkoittaa, että ajankohtaista tietoa suomalaisesta koulutusjärjestelmästä ja työelämän pelisäännöistä jaetaan jo kotoutumisen alussa koko perheelle.

Työmarkkinoiden avautuminen laajemmin maahanmuuttajille edellyttää tiedonvälityksen tehostamista. Työnantajille tulee tarjota tietoa monimuotoisesta työelämästä, sen eduista ja rekrytoinnin sekä perehdyttämisen parhaista käytännöistä. Työharjoittelumahdollisuuksilla ja mentorointiohjelmissä

käynnistämällä avautuu lisää työpaikkoja. Tällä hetkellä maahanmuuttajamiesten ja -naisten palkkaero kantaväestöön on vielä suurempi kuin sukupuolten välinen palkkaero Suomessa. Harmaat markkinat, dumpatut palkat polkevat ihmisarvoa. Palkalla pitää voida elää.

Ikääntymisestä:

Ikäihmiset ovat yhteiskunnalle voimavara ja sosiaaliselle kehitykselle tärkeä pääoma. Hyvä ikäpolitiikka ottaa väestön vanhenemisen huomioon jokaisella toimintalohtokolla; vanhuus ei ole vain sosiaali- ja terveystalouden kustannus. Päivittäispalvelujen siirtyminen tietokoneille ja mobiililaitteille on aiheuttanut monen ikäihmisen syrjäytymisen arjen hyörintästä. Jokaisella on oikeus saada digilukutaidon opetusta, joka on verrattavissa perinteiseen luku- ja kirjoitustaitoon. Kuntien ja kaupunkien on edistettävä ihmisten kohtaamisia ja ikäihmisten tekemään vapaaehtoistyötä.

Luonnosta:

Luonnon suojeleminen ja ilmastomuutoksen pysäyttäminen ovat muuttuvan Euroopan kiireellisimpiä kysymyksiä. Suomessa suurin ympäristökuorma tulee energiantuotannon ja liikenteen ilmastopäästöistä. Suomalaisen kulutusta on ohjattava ekologisempaan suuntaan. Eläimillä on luonnon monimuotoisuudessa itseisarvo riippumatta siitä, luokitellaanko ne ihmisen kannalta hyödyllisiin, harmittomiin vai vahingollisiin.